

Date: 5th May-2026

ТРАНСФЕРТ НАРХЛАРДА СОЛИҚ НАЗОРАТИНИ ҚЎЛЛАШ
ИСТИҚБОЛЛАРИ.

Сулаймонова Мунираҳон

Ўзбекистон Республикаси Солиқ Қўмитаси ҳодими
и.ф.ф.д (Phd)



Ҳозирги кунда мамлакатимизда солиқ тизимида амалга оширилаётган ислохотлар пировардида иқтисодиётни жадал ривожланишига замин яратмоқда, бунда солиқ маъмуриятчилиги - молия соҳасида ҳуқуқбузарликнинг олдини олишнинг муҳим воситаси бўлиб ҳисобланади. Республикамизда солиқ назорати бўйича самарали амалиёти йўлга қуйилган бўлса-да, лекин **трансферт нархларини** белгиланишида солиқ назоратини ташкил қилиш бўйича деярли тажриба мавжуд эмас.

Трансферт нархлар - фойданинг солиқ ставкалари паст бўлган мамлакатларга олиб ўтилишига ёки солиққа тортишдан қочишга ёрдам беради. Дунё бўйлаб ҳукуматлар адолатли солиққа тортишни таъминлаш ва берилган имтиёзлар суистеъмол қилинишининг олдини олиш учун трансферт нархларини қатъий назорат қилади. Шу билан бирга, Ўзбекистон Республикасида трансферт нархлар шаклланишини назорат қилишни йўналиши янгилиги, назорат жараёни энди бошланаётгани туфайли трансферт нархлари шаклланиши ҳисобига бюджетга солиқ тушумларининг тўлиқ тушмаслигини аниқлаш муҳим ҳисобланади.

Трансферт баҳолар тўғрисида мулоҳаза юритишда унинг бозор баҳолари билан фарқли жиҳатларига эътибор қаратиш лозим. Амалдаги Солиқ кодексининг «Бозор нархлари тўғрисидаги умумий қоидалар» моддасида битимларнинг нархлари, ушбу битимлар тарафларининг даромадлари ва харажатлари бозор нархлари сифатида тан олинishi учун қуйидаги талаблар бажарилиши таъкидланган:

Мустақил шахслар ўртасидаги битимлар, биржа савдоларининг натижаларига кўра тузилган битимлардаги шартномавий нархлар банди ёки нархларни келишиш баённомаси, солиқ тўловчи солиқ (зарар) суммаларига мустақил тузатиш киритишни амалга оширмаган бўлса ва қонунчиликда кўрсатилган бошқа ҳолатларда бозор нархи деб топилади.

Жумладан, Ўзбекистон Республикасида трансферт нарх тушунчаси янги таҳрирдаги Солиқ кодексига белгиланиб, 2020 йил 1 январдан амалга киритилди. Бунда трансферт нархларга бағишланган Солиқ кодексининг VI бўлими 2022 йил 1 январдан амалга киритилиши белгиланган. Ҳозирги вақтда ўзаро боғлиқ бўлган шахслар ўртасида ҳамда назорат қилинадиган битимлар доирасида шаклландиган нархнинг бозор нархларига мувофиқлигини ўрганиш муаммоси жуда долзарбдир.

Солиқ кодексига трансферт нарх ва трансферт нархни белгилаш тушунчаларига тариф берилган бўлиб, унга мувофиқ:

Date: 5th May-2026

- ўзаро алоқадор тарафлар ўртасидаги битимларда шаклланадиган ва (е ки) мустақил шахслар ўртасида битимлар тузилаётганда таққосланадиган иқтисодий шароитларда қўлланилиши мумкин бўлган холис тарзда шаклланадиган нархдан фарқ қиладиган нарх Солиқ Кодексида трансферт нарх деб тушунилади.

- ўзаро алоқадор тарафлар фаолиятининг мустақил шахслар томонидан таққосланадиган иқтисодий шароитларда олиниши мумкин бўлган шароитлар ва натижалардан фарқ қиладиган тижоратга оид ва (ёки) молиявий шароитлар ва (ёки) натижалар ушбу Кодекснинг мақсадида трансферт нархни белгилаш деб тушунилади. Мазкур бобнинг 1.1-бандида такидлаб ўтганимиздек Солиқ кодексининг V бўлимига мувофиқ солиқ назорати 2 хил шаклда яъни солиқ мониторинги ва солиқ текширувлари шаклида ўтказилади. Ўз навбатида солиқ текширувлари – камерал солиқ текшируви, сайёр солиқ текшируви ва солиқ аудити турларига бўлинади. Солиқ кодексининг VI бўлимига мувофиқ трансферт нархни белгилашда солиқ назорати эса Солиқ кодексининг 194-моддасида белгиланганидек, трансферт нархни белгилашда солиқ назорати доирасида назорат қилинадиган битимлар тузилганлиги муносабати билан солиқларнинг тўлиқ ҳисоблаб чиқарилиши ва тўланиши текшируви тури бўйича ўтказилади. Назорат қилинадиган битимлар тузилганлиги муносабати билан солиқларнинг тўлиқ ҳисоблаб чиқарилиши ва тўланиши текшируви Солиқ кодексига мувофиқ Ўзбекистон Республикаси Солиқ қўмитаси томонидан унинг жойлашган ери бўйича ўтказилади. Текширув Солиқ кодексининг 182-моддасига мувофиқ юборилган назорат қилинадиган битимлар ҳақидаги билдиришнома ёки ҳудудий солиқ органининг хабарномаси асосида, шунингдек солиқ текширувини ўтказиш натижасида назорат қилинадиган битим аниқланган тақдирда ўтказилади.

Аввало трансферт нархларни тартибга солишга қаратилган умуммажбурий халқаро ҳужжатлар мавжуд бўлмасда, иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилоти (ИХТТ) томонидан трансмилий корхоналар ва солиқ органлари учун трансферт нархлар бўйича Қўлланма (*Transfer pricing guidelines for multinational enterprises and tax administrations*) ишлаб чиқилган ва 2010 йил 22 июлда тасдиқланган. Бу тавсиявий тусдаги ҳужжат бўлиб, унинг қоидалари турли мамлакатлар, жумладан ИХТТ аъзоси бўлмаган давлатлар миллий қонунчилигида ҳам ўз аксини топган. Ҳозирда амалда бўлиб турган Қўлланма 1979 йилда қабул қилинган Трансферт нархлар бўйича Ҳисоботнинг янги таҳрири ҳисобланади.

Трансферт нархларда солиқ назоратида энг кўп учрайдиган хатарли схемалардан бири - фойдани паст солиқ юрисдикциясига эга давлат ҳудудидаги корхона филиалига ўтказиш ёки интеграл хизматлар ва ноаниқ роялти тўловлари учун асоссиз юқори нарх тўлашдир. Иккисида ҳам солиқлардан қочиш учун қонуний замин яратилади, халқаро даражада таҳлил қилиш учун эса солиқ органида солиққа тортиш инструментлари етарли эмас. Солиқдан қочишда учрайдиган ҳолатларга нисбатан ҳажми катта қисмини ташкил этиб, асосий назоратга олиш тартибини аниқлаш бироз мураккаб. Қонунчиликда эса бозор нархини ўрганиш талаб этилади.



Date: 5th May-2026

Битим бўйича нархларнинг бозор даражасини тасдиқлашдаги хатолар жарималарга, солиқларни қўшимча ҳисоблаб чиқаришга олиб келиши мумкин.

Юқоридагилардан келиб чиқиб қуйидагиларни таклиф этамиз:

1. Солиқ қўмитасининг Трансферт нархларни назорат қилиш бошқармасига марказлашган ҳолда **халқаро ишончли таққосланадиган маълумот базаларини тақдим** этиш.

2. Назоратнинг асосий эътиборини нархлар диапазонидан транзакциядаги ҳақиқий қиймат яратилишига қаратиш лозим. Бу, айниқса, роялти ва интеллектуал мулкка оид транзакцияларда мажбурий бўлиши керак. Нархларда бозор нархини аниқловчи очик платформа яратиш керак.

Ушбу таклифлар Ўзбекистоннинг Солиқ назорати соҳасини замонавий халқаро талабларга мослаштиришга, солиқ базасининг ювилиб кетишига қарши самарали курашишга ҳамда инвестиция муҳитини яхшилашга хизмат қилади.

